

TOIMINTAOHJE LAPSEEN KOHDISTUNEEN SEKSUAALISEN HYVÄKSIKÄYTÖN JA PAHOINPITELYN TUTKIMISEEN JA HOITON KESKI- SUOMESSA

Mallia päivitetty

5.12.2007

5.3.2008

6.3.2012

2.1.2014

20.4.2015

Sisällys

MALLIN KÄYTTÄJILLE	3
1. TUNNISTAMINEN	4
2. ILMOITUSVELVOLLISUUS	5
2.1. Lastensuojeluilmoitus	5
2.1.1. Sosiaalitoimistojen aukioloaikoina (ns. virka-aikana):.....	6
2.1.2. Sosiaalitoimistojen aukioloaikojen (ns. virka-ajan) ulkopuolella:	7
2.2. Ilmoitus poliisille	7
3. LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITTÄMINEN	8
3.1. Sosiaalityöntekijän tehtävät	8
3.1.1. Edunvalvojan määräämisestä	9
4. EPÄILYN SELVITTÄMINEN	10
4.1. Poliisin tehtävät	10
4.1.1. Poliisin esittämä virka-apupyyntö	11
4.1.2. Poliisin tilaamat lääkärinlausunnot	13
4.2. Esitutkinnan päättäminen	13
5. TERVEYDENTILAN ARVIOINTI	14
5.1. Somaattinen tutkimus	14
5.2. Psykologinen/psykiatrinen arviointi, tutkimus ja hoito	15
6. KRIISIAPU JA HOITO	16
7. SEURANTA	17
LAINSÄÄDÄNTÖ	18
LIITTEET	18
1. Kun lapsi tuo tai on tuonut esille sinua huolestuttavia asioita.....	18
2. Kun lapsi on menossa poliisin kuultavaksi - Ohjeita lapsen lähiaikuiselle, kun lapsi saa kutsun tulla kuultavaksi rikosepäilyyn liittyen.....	20

MALLIN KÄYTTÄJILLE

Kaikilla lastensuojelulain ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoituksen lisäksi ilmoitus poliisille, jos on syytä epäillä alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta Rikoslain 20 luvussa mainittua seksuaalirikosta tai sellaista Rikoslain 21 luvussa mainittua henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Lievien pahoinpitelyjen osalta tulee tehdä lastensuojeluilmoitus.

Vuoden 2014 alusta alkaen laki lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä muuttui *laiksi lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä*. Lakimuutoksen jälkeen lapsiin kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia selvitetään samalla mallilla kuin seksuaalirikoksia ja niistä aiheutuneista kustannuksista vastaa valtio.

Tämä malli lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen ja henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen tunnistamisesta, puuttumisesta, tutkimisesta ja hoitamisesta on laadittu alun perin Keski-Suomen Haravaprojektin (2000–2004) toimesta.

Mallin laadintaan on osallistunut laaja maakunnallinen, moniammatillinen asiantuntijaryhmä, jossa on ollut edustajat perussosiaali- ja terveydenhuollosta, erikoissairaanhoidosta (perusterveydenhuollon yksikkö, lastentaudit ja lasten- ja nuorisopsykiatria), poliisista, perheneuvoiloista, yksityisestä perhekodista, kunnallisesta perhetukikodista ja ensi- ja turvakodista. Lisäksi mallin valmistelussa on kuultu eri vaiheissa kuntien, järjestöjen ja erityispalvelupisteiden ammattilaisia. Mallin valmistelussa on tukeuduttu lisäksi Duodecimin Käypä hoito -suositukseen (<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/etusivu>) ja Stakesin vuonna 2003 julkaistuun oppaaseen ”Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen”.

Tämä nyt päivitetty malli lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen ja henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen hoitamisesta on tiivistetty ohjeistus keskisuomalaisille ammattilaisille, joiden tehtävänä on ryhtyä toimenpiteisiin epäilyn selvittämiseksi, tutkimiseksi ja hoitamiseksi. Malli ei ole tarkoitettu seikkaperäiseksi ohjeeksi esimerkiksi puheeksi ottamisesta eikä alueellisista tai paikallisista vastuutahoista. Malliin on kuitenkin jätetty tilaa yhteystietojen täyttämiseksi alue- ja toimipistekohtaisesti. Työryhmä suosittaa, että kukin toimipiste laatii mallin pohjalta oman toimintaohjeensa, ellei sellaista jo ole olemassa. Lisäksi suositellaan paikallisen tai seudullisen vastuuryhmän nimeämistä, jonka tehtävänä on päivittää toimijoiden yhteystiedot ja mallin sisältö ajan tasalle säännöllisin väliajoin ja olla keskeisenä toimijana hyväksikäyttötapauksissa. Nimetyt henkilöt voivat myös olla toteuttamassa malliin suoraan tai välillisesti liittyvää koulutusta kuten puheeksi ottaminen, salassapitokysymykset jne.

Koko Keski-Suomea koskevan mallin päivittämisestä vastaa Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmä, jota koordinoi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Mallista on nettiversio osoitteessa koskeverkko.fi.

Alkuperäistä mallia on päivitetty 15.1.2007, 5.12.2007 ja 5.3.2008 Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikön ja Seri -työryhmän yhteistyönä, sekä alkuvuodesta 2012 Keski-Suomen lastensuojelutyöryhmän toimesta. Mallia on päivitetty alkuvuodesta 2014 uuden lakimuutoksen tultua voimaan sekä keväällä 2015 sosiaalihuoltolain uudistusten myötä.

Tämän mallin pohjana on käytetty Stakesin opasta ”Lasten ja nuorten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen” (toim. Sirpa Taskinen 2003). Tilausosoite on www.thl.fi.

Rikoslain 20 luvun ja 21 luvun rikokset alle 18-vuotiaisiin kohdistuvina ovat aina rikoksia.

Rikoslain 20 luvun rikoksia ovat mm: raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, seksipalvelujen ostaminen nuorelta, lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin ym.

RL 21 luvun rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, ovat: henkirikokset ja niiden yritykset, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, törkeä vammauttamus, vaaran aiheuttaminen ja heitteillepano.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on:

- 1) Sukupuoliyhteys 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa.
- 2) Lapsen sellainen koskettelu tai muu seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään.
- 3) Alle 18-vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö on kriminalisoitu, kun tekijä väärinkäyttää asemaansa esim. koulussa tai muussa laitoksessa taivuttamalla nuoren sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon.

Lapsen pahoinpitelyä on:

- 1) hoidon ja huolenpidon laiminlyönti, heitteillejättö
- 2) fyysinen tai kemiallinen pahoinpitely; myös niin sanottu kuritusväkivalta
- 3) emotionaalinen kaltoinkohtelu

Lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ovat aina lastensuojeluasias

1. TUNNISTAMINEN

Epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta voi syntyä kenelle tahansa lapsen kanssa työskentelevälle esimerkiksi päivähoidossa, koulussa, kerhoissa, terveydenhoitajan vastaanotolla, terveysasemalla, perheneuvolassa, sairaalassa tai sosiaalitoimistossa. Epäily voi syntyä mm. seuraavissa tilanteissa:

- lapsi kertoo itse

- lapsen käytös ja oireet herättävät epäilyn
- rikoksesta epäillyn henkilön toiminta paljastuu
- epäilty itse ilmoittaa tapahtuneesta
- löydökset muun tutkimuksen yhteydessä johtavat epäilyyn
- perheen toista lasta on käytetty hyväksi tai pahoinpidelty

Tällaisessa tilanteessa työntekijän tulee kirjata mahdollisimman tarkasti muistiin

- 1) havainnot eli tapahtuman sisältö, aika, paikka ja tapahtumaan liittyvät henkilöt. Havainnot ovat kuullut ja nähdyt asiat sekä lapsen puhumat ja tekemät asiat. Havainto koskee jotakin, mitä tapahtui oikeasti ja mitä havaittiin. On eri asia, mitä havaitaan kuin se, mitä havainnon tulkitaan merkitsevän ja mihin asioihin sen tulkitaan viittaavan.
- 2) keskustelun, kertomuksen, kysymysten ja vastausten sanamuodot.

Käytännön vinkit lapsen kanssa tilanteessa toimimiseen ovat mallin liitteenä.

Epäily lapsen joutumisesta seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi ei ole aina selkeästi tunnistettavissa tai näytettävissä toteen. Epäily voi herätä epämääräisenä huolena. Huoli kuitenkin aina perustuu johonkin, josta voi puhua.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen koordinoima lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijaryhmä voi antaa konsultaatioapua sosiaalityöntekijälle ongelmallisissa asiakastilanteissa, joissa tarvitaan useiden ammattialojen asiantuntemusta toimintasuunnitelman laatimiseksi vaikeassa asiakastilanteessa. (<http://koskeverkko.fi/palvelut/lastensuojelun-moniammatillinen-asiantuntijaryhma/>) Nopeaa konsultaatiota vaativissa tilanteissa ryhmä ei kuitenkaan tarjoa konsultaatiota, mutta sen käyttö voi olla tarpeen, kun on mahdollista tehdä pidempiaikaista työskentelysuunnitelmaa.

2. ILMOITUSVELVOLLISUUS

Lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen ja lapseen kohdistuneen Rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, epäily on aina peruste ilmoituksen tekemiseen poliisille *sekä* lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Ilmoituskynnys ei edellytä täyttä varmuutta tai edes todennäköisiä syitä epäillä rikoksen tapahtuneen, vaan pelkkä epäily asiasta riittää. Kynnys ilmoittamiseen on siis hyvin matala.

Epäiltäessä lapsen lievää pahoinpitelyä, tulee tehdä aina lastensuojeluilmoitus. Mikäli on epäselvää, onko tarpeen tehdä ilmoitus myös poliisille, tulee konsultoida nimettömänä poliisia.

Vastuu ilmoittamisesta on sillä, joka asian havaitsee.

2.1. Lastensuojeluilmoitus

”Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdistyksen palveluksessa tai luottamustoimessa ole-

vat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanotto toimintaa tai hätäkeskustoimintaa, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön, rajavartiolaitoksen taikka ulosottoviranomaisen palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä”. (LsL 25 §).

Lastensuojelulain 25 § on ehdottomasti velvoittava säännös, joka syrjäyttää muissa laeissa olevat vaitiolo- ja salassapitosäännökset. Rikoslaissa on säädetty virkavelvollisuuden laiminlyönnistä ja säännöstöä sovelletaan myös ilmoituksen tekemättä jättämistapauksissa.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä suullisesti (esim. puhelimitse) tai kirjallisesti. Keskussairaalassa ilmoitus kirjataan sähköiselle lomakkeelle, joka tulostetaan kuntaan lähetettäväksi.

Ilmoituksessa annetaan seuraavat tiedot:

- ilmoittajan yhteystiedot (Ilmoitusvelvollinen ei voi tehdä lastensuojeluilmoitusta nimettömänä)
- mihin tieto/huoli perustuu
- mitä on tapahtunut
- miten asia on tullut ilmoittajan tietoon
- miten ilmoittaja on työskennellyt lapsen ja hänen perheensä kanssa kyseisessä asiassa

Lastensuojelun työntekijä ottaa tarvittaessa yhteyttä ilmoituksen tekijään tehdäkseen tarkentavia kysymyksiä ja kirjaa lastensuojeluilmoituksen lapsen asiakirjoihin. Perheellä ja lapsella on oikeus tietää, kuka työntekijä on tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluprosessi käynnistyy lastensuojeluilmoituksesta ja lapsen suojelutarpeen arvioinnista. Kaikissa tilanteissa pyritään hyvään yhteistyöhön lapsen, huoltajien ja vanhempien kanssa.

1.4.2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolain 35§:n mukaan on yhdessä asiakkaan kanssa mahdollista ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen tuen tarpeen arvioimiseksi. Pahoinpitelyasioissa tulee kuitenkin aina tehdä lastensuojeluilmoitus asian vakavuuden ja kiireellisyyden vuoksi.

2.1.1. Sosiaalitoimistojen aukioloaikoina (ns. virka-aikana):

Virka-ajalla lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tehdään viipymättä lastensuojeluilmoitus lapsen kotikunnan sosiaalitoimeen. Lapsen kiireellisen lastensuojelun tarve tulee heti selvittää ja työnjaosta ja yhteistyöstä on mahdollista sopia.

Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen ja pahoinpitelyrikosten epäilystä on kaikilla (LsL 25 § 1 mom.) ilmoitusvelvollisilla velvollisuus ilmoittaa viipymättä lastensuojelun lisäksi myös poliisille.

Seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi joutuneelle lapselle tai nuorelle sekä hänen perheelleen tulee järjestää kriisiapua tarvittaessa välittömästi.

2.1.2. Sosiaalitoimistojen aukioloaikojen (ns. virka-ajan) ulkopuolella:

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyrikoksen epäilystä tehdään akuuteissa tilanteissa lastensuojeluilmoitus lapsen kotikunnan sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijälle. *Jos on syytä epäillä seksuaalirikosta tai pahoinpitelyrikosta*, on kaikilla (LsL 25 § 1 mom.) ilmoitusvelvollisilla velvollisuus ilmoittaa epäilystä sosiaalipäivystyksen lisäksi viipymättä myös poliisille.

Seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi joutuneelle lapselle tai nuorelle sekä hänen perheelleen tulee järjestää kriisiapua tarvittaessa välittömästi. Kiireellisissä tilanteissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä (Sosiaalihuoltolain 125/2006 muutos, 40 a §) vuorokauden ajasta riippumatta. Myös Lastensuojelulain (417/2007) 11 §:n mukaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on kunnan järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.

Kunnassamme/ alueellamme lastensuojeluilmoitus osoitetaan virka-aikana:

Nmi: _____

Yhteystiedot: _____

Virka-ajan ulkopuolella:

Yhteystiedot: _____

Myös **yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen**. Sen voi tehdä myös nimettömänä. Mikäli yksityinen lastensuojeluilmoituksen tekijä kertoo henkilöllisyytensä, se kirjataan sosiaalitoimen asiakirjoihin ja asiakkaalla on asianosaisen tietojensaantioikeuteen perustuva oikeus saada tieto ilmoittajasta, mikäli ei ole erityistä, lapsen edusta johtuvaa syytä, salata tietoa.

2.2. Ilmoitus poliisille

Kaikilla niillä, joilla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen (ks. kohta 2.1.), on velvollisuus tehdä, salassapitosäännösten estämättä, ilmoitus poliisille, kun epäilevät lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta tai rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (henkirikokset ja niiden yritykset, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, törkeä vammantuottamus, vaaran aiheuttaminen ja heitteillepano).

Ilmoituskynnys ei edellytä täyttä varmuutta tai edes todennäköisiä syitä epäillä rikoksen tapahtuneen.

Suosittelavaa on, että ilmoitusvelvolliset ovat tarvittaessa yhteydessä poliisiin harkitessaan, ovatko ilmoituksen tekemiseen velvoittavat olosuhteet kyseisessä tapauksessa olemassa.

Poliisille ilmoitetaan joko suullisesti tai kirjallisesti paikallisen ohjeen mukaan.

Ilmoituslomake tutkintapyynnön tekemiseen: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lomakkeet/lapsiin-kohdistuneiden-seksuaalirikosepailyjen-ilmoituslomake>

Poliisilla on kuntakohtaiset yhteystiedot, joihin otetaan yhteyttä lapsen pahoinpitely ja seksuaalisissa hyväksikäyttötapauksissa. Poliisi tiedottaa kuntakohtaisista yhteystiedoista.

2.3. Viranomaisten mahdollisuus tietojen vaihtoon väkivallan uhkatilanteissa

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia muutettiin 1.4.2015. Lain 18 §:ään tehdään lisäys, joka sallii sosiaalihuollon järjestäjän tai toteuttajan ilmoittaa salassapitovelvollisuuden estämättä poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot. Edellytyksenä on, että henkilö on sosiaalihuollon tehtäviä hoitaessaan saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Lakia sovelletaan sekä yksityiseen että julkiseen sosiaalihuoltoon. Samalla on tehty vastaavat lisäykset useaan muuhun lakiin: Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Perusopetuslaki, Laki taiteen perusopetuksesta, Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, Laki vapaasta sivistystyöstä, Laki ammatillisesta koulutuksesta. Myös usealle muulle viranomaiselle ja toimijalle tuli oikeus antaa oma-aloitteisesti poliisille välttämättömää tietoa hengen ja terveyden suojaamiseksi jo uhka-arvion tekemistä varten.

Tavoitteena on lisätä viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä ja estää perhe- ja lastensurmia sekä perheväkivaltaa parantamalla viranomaisten ja muiden toimijoiden välistä tietojenvaihtoa. Viranomaisten ja muiden niihin rinnastettavien palvelutuottajien oma-aloitteisella tietojenvaihdolla vahvistetaan ja tehostetaan perheväkivallan ehkäisemiseksi sekä perheväkivalta-kierteen katkaisemiseksi tehtävää poikkihallinollista yhteistyötä.

3. LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITTÄMINEN

Lastensuojelutarpeen arvioinnista vastaa lastensuojelun sosiaalityöntekijä.

Rikoksen selvittämisestä vastaa poliisi.

Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen ja Rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen selvittäminen on aina moniammatillista yhteistyötä, jossa kukin omalta osaltaan vastaa joustavasta tiedonkulusta ja prosessin etenemisestä.

3.1. Sosiaalityöntekijän tehtävät

Kun sosiaalityöntekijän tietoon tulee epäily lapsen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta tai RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta, hän arvioi välittömästi lapsen kii-reellisen lastensuojelun tarpeen. Lisäksi hänen on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen vastaanottamisesta ratkaistava, onko lastensuojelutarpeen selvitys aloitettava. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu tarpeenmukaisten sosiaali- ja terveystalvelujen järjes-

täminen. Hän vastaa myös asiakassuunnitelman (LsL 30 §) tekemisestä, jossa voidaan sopia mm. seuraavista asioista:

- yhteistyö, ketä mukana
- tehtävänjako
- lapsen ja perheen tuen tarve
- suunnitelma lapsen turvallisuuden takaamisesta
- aikataulujen yhteensovittaminen eri ammattilaisten kesken

Lapsen huoltajilta ja lähiverkostolta edellytetään lapsen hyvinvoinnin turvaamista. Sosiaalityöntekijän tulee tarkistaa, että he kykenevät siihen ja vakuuttua siitä, että lapsi on turvassa. Sosiaalityöntekijä arvioi myös lapsen kriisiavun tarpeen. Tarvittaessa lapsen turvallisuus taataan kiireellisellä sijoituksella (LsL 38) tai kiireellisellä avohuollon tukitoimella (LsL37b§)

Lapsen turvan varmistamiseksi sosiaalityöntekijä huolehtii siitä, että lapsen arjessa ja hoidossa mukana olevia aikuisia kootaan yhteen turvakeskusteluun (kts.liite: Turvakeskustelu lapsen turvan ja turvataitojen vahvistamiseksi www.jamk.fi/tuta). Sen avulla pyritään yhteistyössä huolehtimaan, että lapsi ei jatkossa tulisi seksuaalisesti hyväksikäytetyksi tai pahoinpidellyksi. Turvakeskustelulla pyritään tiivistämään lapsen turvaverkkoa – aikuisten hoivaa, suojaa ja valppautta - ja edistämään lapsen omia turvataitoja ja kykyä suojella itseään sekä kunnioittamaan myös toisten rajoja ja koskemattomuutta. Turvakeskustelu suunnitellaan yhdessä lapsen huoltajan kanssa lasta kuunnellen sekä akuuteissa tilanteissa poliisin kanssa ajoituksesta neuvotellen.

3.1.1. Edunvalvojan määräämisestä

Sosiaalityöntekijä arvioi myös, tarvitseeko lapsi lastensuojelun edunvalvojaa lastensuojeluprosessissa (LsL 22 §). Kun on kysymys perheen sisäisestä rikoksesta, on todennäköistä, ettei / etteivät huoltaja / huoltajat pysty puolueettomasti valvomaan lapsen etua. Lastensuojelun edunvalvojan määräämisen edellytyksenä on, että

- lapsella ja huoltajalla on eturistiriita ja että
- lapsen edun turvaaminen ja asian selvittäminen vaativat edunvalvojan määräämistä

Lastensuojelun edunvalvojan tehtävänä on valvoa puolueettomasti lapsen etua esimerkiksi asiakassuunnitelman laatimisessa ja lasta koskevassa päätöksenteossa. Hakemus tehdään käräjäoikeudelle ja siihen lisätään pyyntö väliaikaisesta määräyksestä, kun kyse on pahoinpitelyrikoksista.

(Lisätietoa lastensuojelun edunvalvonnasta ja lomakemallit:

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta>)

Lastensuojeluprosessi jatkuu yhteistyössä perheen ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Perheelle järjestetään avohuollollisia palveluja ja heitä ohjataan hoitoon. Prosessia ohjaa ja seuraa lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Hän toimii yhdyshenkilönä muihin yhteistyökumppaneihin. Tarvittaessa lapsen tilanne turvataan huostaanotolla ja sijaishuollon järjestämisellä (LsL 40 §).

Alueellamme/ kunnassamme konsultaatioapua hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilytapauksissa voi pyytää:

Nimi: _____

Yhteystiedot: _____

Nimi: _____

Yhteystiedot: _____

4. EPÄILYN SELVITTÄMINEN

Vastuu rikoksen selvittämisestä kuuluu poliisille

Ilmoitusvelvollisuuden toteutuessa normaali salassapitovelvollisuus viranomaisiin päin kumoutuu. Kaikissa tapauksissa on toimittava lapsen edun mukaisesti, joten seksuaalirikosta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta epäiltäessä on syytä käyttää harkintaa ja pidättäytyä informoimasta lapsen vanhempia/huoltajia sosiaaliviranomaisille tai poliisille tehdystä ilmoituksesta, jos tekoon syylliseksi epäilty kuuluu lapsen lähipiiriin (on oman perheen jäsen, huoltaja tai lähisukulainen). Lastensuojelutoimia ei kuitenkaan voi perustella sillä, että poliisin tutkinta vaarantuu, vaan perustelu pitää aina konkreettisesti liittyä lapsen edun turvaamiseen.

4.1. Poliisin tehtävät

Kun poliisille on tehty tutkintapyyntö tai kun asia on muuten tullut poliisin tietoon, poliisi harkitsee, käynnistetäänkö asiassa esitutkinta. Poliisi tekee lastensuojeluilmoituksen, ellei tutkintapyyntö ole tullut sosiaaliviranomaiselta. Poliisi myös ohjaa lapsen ja huoltajat olemaan yhteydessä lastensuojeluun, perheneuvolaan tai muuhun paikkakunnalla toimivaan kriisi- tai tukipalveluun. Mikäli lapsella on oireita tai vammoja tai kyseessä on epäily hiljattain (<72h) tapahtuneesta fyysistä koskemattomuutta loukkaavasta (penetroivasta, tunkeutuvasta) seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja on syytä epäillä, että lapsi vaatii kiireistä hoitoa oireiden johdosta, tai tutkinta vaatii näytteiden ottamista tai lääkärintlausunnon saamista vammoista, poliisi ohjaa nuoren tai lapsen (vanhemmat) ottamaan yhteyttä keskussairaalan yhteispäivystykseen terveydentilan tarkistamiseksi. Kts. myös kohta somaattinen tutkimus.

Esitutinnan aikana poliisi:

- a) tekee käräjäoikeudelle hakemuksen sijaisedunvalvojan määräämiseksi lapselle kyseiseen rikosasiaan, mikäli rikoksesta epäilty on toinen vanhemmista ja vanhemmilla on yhteishuoltajuus tai kun lapsen ja hänen edunvalvojansa tai edunvalvojien (huoltajien) keskinäiset edut muusta syystä saattavat joutua ristiriitaan.
- b) kuulustelee asianomistajan ja rikoksesta epäillyn lisäksi niitä henkilöitä, jotka asiasta tietävät, suorittaa mahdollisia teknisiä tutkimuksia ja käyttää tarvittaessa pakkokeinoja kuten kiinnittäminen, pidättäminen, kotietsintä jne.
- c) tilaa lääkärintlausunnot lasta tutkineilta ja hoitaneilta lääkäreiltä

d) pyytää tarvittaessa virka-apua

Poliisin virka-apuna terveydenhuollosta pyytämät tutkimukset ovat osa esitutkintaa, jonka tavoitteena on selvittää lapsen kuulemisen ja muutoin saatavissa olevan lääketieteellisen näytön avulla, onko rikos tapahtunut. Vuoden 2014 alussa voimaan tullut laki määrittelee, että myös lapsen pahoinpitelyrikosten selvittämisessä käytetään samoja menettelytapoja ja henkiöstä kuin lapseen kohdistuneiden seksuaalirikosten selvittämisessä käytetään. Tämä koskee kaikkia alla olevia virka-apupyynnöitä.

4.1.1. Poliisin esittämä virka-apupyynnö

Alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen tulee tallentaa **aina** videotallenteeseen, koska alle 15-vuotiasta ei kuulla oikeudessa henkilökohtaisesti.

Sosiaali- tai terveyshuollon toimipaikalta poliisin pyytämä lausunto on tehtävä kiireellisenä vähintään kahden kuukauden sisällä pyynnön päivämäärästä.

Virka-apupyynnö voi koskea seuraavia asioita:

➤ Lapsen somaattista tutkimusta

- poliisin virka-apupyynnöstä tehdyt lapsen somaattiset tutkimukset tehdään Keski-Suomen keskussairaalassa osana esitutkintaa ja pääsääntöisesti lapsen (videoidun) kuulemisen jälkeen
- silloin kun lapsi lähetetään Kuopion yliopistolliseen keskussairaalaan oikeuspsykiatriseen tutkimukseen, voidaan myös somaattinen tutkimus tehdä samassa sairaalassa.
- lapsen tutkiminen on aina kokonaisarvio. Neuvolan ja terveyskeskuksen tiedot ovat arvokkaita lapsen terveydentilan ja mahdollisten jo aikaisemmin esille nousseiden huolenaiheiden selvittämisessä. Tutkimuksen tekijän tulisi varmistaa näiden tietojen saaminen.
- tutkimus antaa tilaisuuden lapselle ja nuorelle saada tietoa omasta terveydentilastaan
- tutkimuksen tavoitteena ei ole kuulustella lasta eikä sillä tavoin pyrkiä varmistamaan tapahtumien kulkua vaan terveydentilan selvittäminen ja mahdollisten löydösten kirjaaminen ja niiden merkityksen arvioiminen
- poliisin pyynnöstä suoritetusta tutkimuksesta lausunto annetaan vain poliisille tiedoksi
- potilasasiakirjoihin kirjataan tieto siitä, että on tehty tutkimus poliisin pyynnöstä ja että poliisin tutkintapyynnö sekä asiaa koskevat muut paperit ovat erillisarkistossa
- tieto hoitoa vaativista havainnoista ja löydöksistä sekä annetusta hoidosta kirjataan aina potilasasiakirjoihin
- alaikäisen lapsen huoltajalla on oikeus tietää potilasasiakirjamerkinnöistä, mutta ei viranomaislausunnoista

Alueellamme/ kunnassamme poliisi esittää virka-apupyynnöt somaattisen tutkimuksen osalta:

Lievän fyysisen pahoinpitelyn osalta tutkimukset voidaan tehdä paikallisella terveysasemalla päivystävän lääkärin toimesta. Vakavissa pahoinpitelytapauksissa ja seksuaalisen väkivallan epäilyissä tutkimukset keskitetään Keski-Suomen keskussairaalan päivystykseen.

Paikallisen terveysaseman yhteystiedot:

Keskussairaalan yhteispäivystyksen yhteystiedot:

Keski-Suomen keskussairaala, Keskussairaalan tie 19, 40620 Jyväskylä p.0100 84 884

<http://www.ksshp.fi/fi-FI/Potilaalle/Paivystys>

➤ **Lapsen tai nuoren oikeuspsykiatrista tutkimusta**

- asiantuntija suorittaa poliisin pyynnöstä lapsen oikeuspsykiatrisen tutkimuksen jos poliisin oma asiantuntemus ei riitä ja lasta voidaan ikänsä perusteella kuulla
- pyyntö osoitetaan Kuopion yliopistollisen sairaalan moniammatilliseen oikeuspsykiatriseen työryhmään. Työryhmään kuuluu 16 lasten ja nuorten oikeuspsykiatrista ja oikeuspsykiatriseen erityisosaamiseen koulutettua työntekijää. *(Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikkö 3753. Käyntiosoite: Taitaanpankontie 6 E, 4. krs, 70200 KUOPIO. Postiosoite: PL 100, 70029 KYS. Fax (017) 364 8009)*
- tutkimus käynnistyy viranomaisneuvottelulla poliisin, syyttäjän ja asiantuntijoiden kesken
- tutkimussuunnitelma laaditaan tapauskohtaisesti. Tutkimuskokonaisuuteen voivat sisältyä lapsen oikeuspsykiatrista haastattelu/haastattelut ja vanhemman/hoitajan haastattelu/haastattelut sekä lastenlääkärin tekemä somaattinen tutkimus. Jokaisesta oikeuspsykiatrista haastattelusta tehdään arvio lapsen kertomuksen luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Tarvittaessa laaditaan myös haitanarvio. Lapsen yksilöpsykiatrista tutkimuksen (kognitiivinen taso) ja psyykkisen voimien tutkimuksen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti eikä sisälly automaattisesti tutkimuskokonaisuuteen. Joissain tapauksissa poliisi voi pyytää asiantuntija-arviota ja -lausuntoa osasta esitutkinta-aineistoa ilman että tutkimusyksikössä tavataan asianosaisia.
- asiantuntijalausunto toimitetaan poliisille, asianosaiset voivat pyytää lausunnon poliisilta esitutkinnan päätyttyä.
- poliisin esitutkintaan liittyvistä oikeuspsykiatrista tutkimustuloksista tutkimusyksikkö voi tiedottaa palautekeskustelussa vain siltä osin kuin tutkinnanjohtaja antaa siihen luvan. Muista tutkimustuloksista tutkimusyksikkö antaa palautteen tutkimusjakson jälkeen järjestettävässä palautekeskustelussa, johon osallistuvat mm. lapsen hoitajat, lastensuojelutaho ja jatkohoitotaho. Samalla keskustellaan mm. tarvittavista lastensuojelutoimista ja jatkohoitotoimista. Mikäli osana oikeuspsykiatrista tutkimusta on tehty yksilöpsykiatrista tutkimus/lastenpsykiatrista arvio, tästä annetaan palautetta myös lapselle itselleen.

Lapsen oikeuspsykologisen tutkimuksen ja/ tai kuulemisen osalta:

Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikkö 3753. Käyntiosoite: Taivaanpankontie 6 E, 4. krs, 70200 KUOPIO. Postiosoite: PL 100, 70029 KYS. Fax (017) 364 8009

4.1.2. Poliisin tilaamat lääkärinlausunnot

Lasta tutkineiden ja hoitaneiden lääkäreiden tulee antaa pyydettyä lausunto esitutkintaa varten. Lääkärinlausunto voi koskea asianomistajaa tai rikoksesta epäiltyä. Lääkärinlausunto sellaisen rikoksen johdosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ei edellytä potilaan suostumusta.

Lausunnon tulisi sisältää yksityiskohtaiset tiedot kaikista vammoista Lääkärinlausunnosta tulee ilmetä lääkärintodistuksen nimi ja tarkoitus, mille viranomaiselle, mitä käyttöä varten ja millaisessa asiassa se on laadittu sekä perustuuko lausunto lääkärin suorittamaan tutkimukseen vai sairauskertomukseen. Johdannosta tulee ilmetä tutkimuksen pyytjä, tutkimuksen luonne ja tutkittavan henkilötiedot (miten todettu). Esitiedoista tulee ilmetä kuinka potilas saapui, tutkittavan tai lapsesta kyseen ollen hänen saattajansa (kuka) kertomus tapahtumien kulusta (vamman syntymekanismi, tapahtuma-aika ja paikka), poliisin lausuntopyynnössä esittämät tapahtumatiedot sekä tutkittavan suhtautuminen tapahtumaan ja käyttäytyminen. Tutkimushavainnoissa tulee huomioida vammojen laatu ja sijainti (tarvittaessa kehokartan käyttö), vamman/vammojen ikä (mustelmien väri, haavojen arpeutuminen jne.), muut kuin hoitoon hakeutumiseen johtaneet vammat (ulkotarkastus) sekä vamman/vammojen tarkka kuvaus (esim. haavan muoto, repaleisuus/sileäreunaisuus jne.) Johdopäätöksissä tulee huomioida vamman sopivuus tutkittavan/tutkimuksen pyytäjän antamiin tietoihin, vammojen vaikeusaste sekä hengenvaarallisuus (myös potentiaalinen vaarallisuus), mahdollinen tutkimuksen suorittavan lääkärin havaitsema ristiriita vammojen ja kuvatun syntymekanismien ja/tai tutkittavan käyttäytymisen suhteen - arvio syntymekanismista, lyhyt kuvaus hoitotoimenpiteistä ja jatkohoidosta, ennuste paranemisesta, invaliditeetti, pysyvä haitta tai arvio niistä ja milloin on mahdollista saada lopullinen lausunto. Lääkärinlausunnossa tulee olla vakuutus, päiväys ja allekirjoitus.

4.2. Esitutinnan päättäminen

Kun esitutkinta on saatettu loppuun tai kun sitä ei enää voida jatkaa:

- asia siirtyy syyteharkintaan
- tutkinnanjohtaja tekee päätöksen olla saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi (ei rikosta)
- tutkinnanjohtaja tekee syyttäjälle esityksen esitutinnan rajoittamisesta, mikäli on ilmeistä, että näyttöä rikoksesta ei tulisi saamaan, vaikka esitutkinta suoritettaisiin loppuun
- esitutkinta keskeytetään toistaiseksi, kun rikoksen mahdollisuutta ei ole voitu sulkea pois, mutta tutkintaa edistävää tietoa ei ole saatavissa.

5. TERVEYDENTILAN ARVIOINTI

Terveydenhuollon on aina arvioitava lapsen hoidon tarve niin somaattisesta kuin psyykkisestä näkökulmasta.

Mikäli terveydenhuollon työntekijä epäilee lapsen joutuneen seksuaalirikoksen tai pahoinpitelyrikoksen kohteeksi, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai hänelle esitetään epäily tällaisesta rikoksesta, hänellä on lakisääteinen velvoite tehdä poliisille tutkintapyyntö ja lastensuojeluilmoitus sosiaalitoimeen

Epäillyistä lievistä pahoinpitelyistä terveydenhuollon työntekijän tulee tehdä lastensuojeluilmoitus.

5.1. Somaattinen tutkimus

Raiskaus tai muu hiljattain tapahtunut seksuaalinen väkivalta (tapahtumasta alle kaksi viikkoa)

(Lapsen tai nuoren itse kertoma tapahtuma tai lääkärin tutkimuksessa ilmi tulleiden oireiden ja löydösten perusteella noussut vahva epäily tapahtuneesta.)

Lasten ja nuorten somaattiset tutkimukset keskitetään Keski-Suomen keskussairaalan yhteispäivystykseen, jossa lääkäri arvioi lapsen tai nuoren terveydentilan ja hoidon tarpeen sekä turvaa akuuttihoitoa. Hän tekee yleisen fyysisen ja psyykkisen lääkärintarkastuksen ja kirjaa löydökset tarkasti. Mikäli lapsi tai nuori kertoo kokeneensa yhdynnän tai on syytä epäillä, että hän on ollut yhdynnässä tai vastaavassa, alle 15-vuotiaan tutkimus kuuluu erikoislääkärille. Lastenlääkäri ja gynekologi tutkivat lapsen tai nuoren (tytön) yleensä yhdessä, alle puberteetti-ikäisen tytön tutkimuksen päävastuu on lastenlääkärillä, puberteetin ohittaneen gynekologilla. Pojan tutkiminen ohjautuu lastenlääkärille tai kirurgille tai heille yhdessä.

Yli 15-vuotiaan tarkastuksen (myös sellaisissa tapauksissa, että nuori kertoo tulleen raiskattuksi) voi suorittaa Keski-Suomen keskussairaalan yhteispäivystyksen lääkäri harkinnan mukaan gynekologia konsultoiden. Lääkärin tulee varmistaa, että hänellä on valmius ottaa tutkimuksessa vaadittavat oikeuskelpoiset näytteet (tarkempi ohjeistus löytyy sairaanhoitopiirin sivuilta).

Myös muualla vartalolla olevat mahdolliset väkivallan merkit pitää tutkia ja merkitä ylös, sekä hoitaa asia eteenpäin.

Huom. Tutkimusta ei yleensä tarvitse tehdä yöaikana vaan suunnitellusti seuraavana päivänä. Mikäli tapahtumasta on alle kaksi viikkoa, voidaan vielä saada tärkeitä näytteitä talteen. Tärkeintä on varmistaa, että lapsi on turvassa, saa tarvitsemansa kriisiavun ja että tutkimuksen suorittaa osaava henkilö. Lastensuojeluilmoitus ja ilmoitus poliisille on aina tehtävä.

Tutkimuksessa on otettava huomioon hoidolliset seikat ja lisäksi tehtävä asiakirjamerkinnot tarkasti mahdollisesti tulevia poliisin ja oikeustoimen lausuntoja varten. Jos on perusteltua syytä epäillä, että tutkinnassa saattaa olla mahdollista löytää tapahtumatietoja varmentavaa

näyttöä seksuaalisesta hyväksikäytöstä, terveydenhuollossa otetaan vaadittavat oikeuslääketieteelliset näytteet ilman erillistä poliisin virka-apupyyntöä. Myös lapsen psyykkisen tilan ja välittömän hoidontarpeen arvioinnista on huolehdittava.

Psykiatrian konsultaatiopyynnot osoitetaan virka-ajan ulkopuolella päivystävälle psykiatrille.

Muu kuin yhdyntä tai yhdynnän epäily tai kun mahdollisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä on kulunut yli kaksi viikkoa

Epäily on aina aihe tehdä tutkintapyyntö poliisille ja lastensuojeluilmoitus sosiaalitoimeen.

Lapsen/ nuoren terveydentila selvitetään ensisijaisesti lapsen ja perheen entuudestaan tuntevien terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimesta olemalla yhteydessä neuvolan tai koulu-terveydenhuollon terveydenhoitajiin ja lääkäreihin. Mikäli erikoissairaanhoidon tutkimus katsotaan aiheelliseksi, tutkimus järjestetään virka-aikana Keski-Suomen keskussairaalassa. Erikoissairaanhoidon tutkimus tehdään näissä tapauksissa osana poliisin esitutkintaa ja tapahtuu poliisin virka-apupyynnöstä ajanvarauspoliklinikalla.

Lapsen tai nuoren lääkärin tutkimusta edeltää häntä hyväksikäyttöepäilyn johdosta tavanneiden ja/tai hoitaneiden toimijoiden (terveydenhuollon, sosiaalitoimen, poliisin) yhteisneuvottelu ja tutkimusten kannalta tarpeellisen tiedon jakaminen. Neuvopito voi tapahtua puhelimitse. Lasta tai nuorta ei tule tarpeettomasti altistaa toistetusti kysymyksille tapahtuman johdosta eikä tarpeettomille tutkimuksille.

Muu pahoinpitelyepäily

Epäily on aina aihe tehdä lastensuojeluilmoitus sosiaalitoimeen.

Pahoinpitelyn vakavuudesta riippuen tutkimukset tehdään joko terveyskeskuksessa tai Keski-Suomen keskussairaalassa.

5.2. Psykologinen/psykiatrinen arviointi, tutkimus ja hoito

Keski-Suomen perheneuvolat ja Keskussairaalan lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköt antavat seksuaalirikoksen ja henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen epäilyissä konsultaatiota perustason työntekijöille sosiaali-, terveys- ja koulutoimessa. Työntekijöiden kanssa voi arvioida psyykkisen avun tarvetta ja jäsentää tilannetta. Perheneuvoloissa annetaan lapselle ja perheelle välitöntä apua ja tukea sekä arvioidaan psyykkisen tuen ja hoidon tarve. Tarvittaessa lapsi lähetetään jatkotutkimuksiin Keskussairaalan lasten- tai nuorisopsykiatriisiin yksiköihin. Lapsen psyykkistä tilaa arvioidaessa toimitaan yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja muiden toimijoiden kanssa.

Hoitoa mietittäessä on tärkeää varmistaa lapsen turvallisuus ja koskemattomuus jatkossa turvakustelun (www.jamk.fi/tuta) avulla. Lapsen turvan varmistaminen luo perustan lapsen ja koko perheen hoidolle ja terapialle. Myös lapsi itse tarvitsee opastusta turvataitoihin ja itsestä huolen pitämiseen. Lapsi, jonka rajoja on rikottu, voi olla alttiina oman rajoja rikkovan ja riskialttiin käyttäytymisensä vuoksi uusille kaltoinkohtelukokemuksille tai alttiina rikkomaan toisten rajoja. Hän tarvitsee erityisen paljon harjaannusta niin oman kuin toistenkin yksityisyyden kunnioittamiseen ja tietoa oikeudestaan koskemattomuuteen ja turvallisten aikuisten saatavilla oloon. Yhteistyössä on

hyvä sopia, kenen kanssa ja missä lapsi harjoittelee turvataitoja. Opastusta turvataitoihin lapsi voi saada yksilö- ja perhekohtaisesti, ryhmässä tai osana varhaiskasvatuksen tai koulun toimintaa.

Perheneuvolan yhteystiedot:

Konsultoivaa virka-apua lastenpsykiatrian vastuualueella antaa:

Toimipiste: **Keski-Suomen sairaanhoitopiiri / Lastenpsykiatrian poliklinikka** _____

Yhteystiedot: **p. 014 269 2018 (toimisto)**

Lastenpsykiatrian vastuualueella lähetteet osoitetaan:

Toimipiste: **Lastenpsykiatrian poliklinikka** _____

Yhteystiedot: **Väinönkatu 6, 2. kerros, 40100 JYVÄSKYLÄ**

Konsultoivaa virka-apua nuorisopsykiatrian vastuualueella antaa:

Toimipiste: **Keski-Suomen sairaanhoitopiiri / Nuorisopsykiatrian poliklinikka**

Yhteystiedot: **p. 014 269 2030 (toimisto) tai**

Nuorisopsykiatrian liikkuva työryhmä KOLIKKO, Ailakinkatu 17, 40100 Jyväskylä
p. 014 269 2160 ma-pe klo 09.00 – 11.00

Nuorisopsykiatrian vastuualueella lähetteet osoitetaan:

Nimi/toimipiste: **Nuorisopsykiatrian poliklinikka, Keskussairaala, Hoitajantie 4, 4. kerros**

Yhteystiedot: **Keskussairaalantie 19, 40620 JYVÄSKYLÄ** _____

6. KRIISIAPU JA HOITO

**Kriisiavusta on tarpeen laatia paikallinen ohjeistus, joka on kaikkien yhteistyökumppanien tiedossa.
Kuntien tulee ilmoittaa hätäkeskukselle sosiaali- ja kriisipäivystyksensä yhteystiedot.**

Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen tai niiden epäilyn paljastuminen on aina vakava kriisi kaikille osapuolille. Kriisiapua antavat kuntien perheneuvolat ja kriisipalveluyksiköt.

Hoidon tarve arvioidaan perheneuvolan ja/tai lasten- ja nuorisopsykiatrian toimesta. Keski-Suomen alueella hoitoa antavat perheneuvolat ja sairaanhoitopiirin lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköt.

Lapselle ja perheelle annettavasta kriisiavusta on huolehdittava niin nopeasti kuin se voidaan tehdä tutkimusta vaarantamatta. Kriisiavun tarpeessa voivat olla myös lapsen tai nuoren ystävät ja toveripiiri.

Kriisiapua antaa virka-aikana:

Nimi/ toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Keski-Suomen sairaanhoitopiirin lastenpsykiatrian poliklinikka:

Yhteystiedot:
p. **014 2692018**

Kriisiapua antaa virka-ajan ulkopuolella:

Nimi/ toimipiste: _____

Yhteystiedot: _____

Hoito on moniammatillista yhteistyötä.

Lastensuojelun tarve voi jatkua, vaikka hoidon tarvetta ei olisikaan tai vaikka rikosta ei todettaisi tapahtuneen.

7. SEURANTA

Sosiaalitoimi vastaa seurannasta ja lastensuojelullisesta jatkotyöskentelystä. Asiakassuunnitelma tarkistetaan tarvittaessa ja vähintään kerran vuodessa. Muiden prosessissa mukana olleiden on välitettävä jatkotyöskentelyn ja seurannan kannalta olennaiset tiedot lapsen ja hänen perheensä nykytilanteesta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

TÄMÄN OHJEISTUKSEN LISÄKSI KUNKIN TOIMIPISTEEN ON HYVÄ LAATIA SISÄINEN, OMIA TOIMINTAKÄYTÄNTÖJÄ JA VASTUITA KOSKEVA OHJEISTO

LAINSÄÄDÄNTÖ

Ajantasainen lainsäädäntö tarkistettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/>

LIITTEET

Huom! Kysymykset eivät tarkoita, että tutkitaan asiaa tai selvitetään toiselle viranomaiselle kuuluvaa asiaa.

1. Kun lapsi tuo tai on tuonut esille sinua huolestuttavia asioita

- Järjestä rauhallinen ja kahdenkeskinen tila ja paikka.
- Osoita lapselle ilmein ja elein, että olet kiinnostunut lapsen kertomasta ja otat sen vakavasti.
- Pysy itse rauhallisena mitä tahansa lapsi sinulle kertoo tai ilmaisee.
- Kuuntele lasta ja rohkaise puhumaan.
 - ”Lapsella on lupa puhua kaikesta mikä painaa”.
- Kiitä lasta puhumisesta ja osoita ymmärrystä kertomisen vaikeutta kohtaan.
 - ” Olen iloinen siitä, että kerroit”.
 - ”Olet todella rohkea, kun puhut, se on oikein.”
- Vapauta lapsi vastuusta, syy ei ole hänen.
 - ”Se, mitä tapahtui ei ole sinun syytäsi”
 - ”Aikuisen pitää tietää mikä on oikein ja mikä väärin”.
 - ”Kukaan ei saa sinua syyttää eikä rangaista.”
 - ”Kukaan ei saa kieltää sinua puhumasta.”
- Ota vastaan lapsen tunteita hyväksyvästi ja myötäeläen.
- Auta lasta kertomaan, mutta älä painosta häntä siihen (ks. 4.3.Toimintaohje lapsen lähi-iäkkäiselle suuren huolen tai sen epäilyn tilanteissa s.)
 - ”Hyvä kun kerrot, kerro vaan”.
 - Käytä lapsen omia sanoja, termejä ja kommunikointikeinoja.
 - Pyydä tarvittaessa piirtämään tai näyttämään se, mitä tapahtui.

- Anna lapselle tietoa hänen oikeudestaan elää turvassa ja saada hyvää kohtelua.
 - ”Kukaan ei saa sinua satuttaa (tukistaa, läpätä, lyödä) tai koskea sinun omiin, uimapuvun alla oleviin alueisiin (pylly, pimpsa, rinta) eikä myöskään pakottaa sinua koskettelemaan itseään”. Käytä niitä sanoja, joita lapsi käyttää kaltoinkoh-
telun kuvaamisessa.
- Kerro lapselle, että teet parhaasi hänen auttamisekseen ja siksi myöskään et voi pitää asiaa omana tietonasi.
- Pidä lapsi toimijana/osallisena omaan elämäänsä.
 - Kysy lapselta, mikä hänelle olisi tärkeintä – mikä häntä auttaisi eniten.
 - Kysy, kenelle asiasta hänen mielestään pitäisi ensin kertoa ja millä tavoin.
 - Ota huomioon lapsen pelot ja mieti hänen kanssaan, mikä niitä vähentäisi.
 - Pidä lapsi tietoisena asioiden kulusta ja aikuisten hänen turvaansa vahvistavista päätöksistä.
- Osoita lapselle, että sinä olet kuullut häntä ja uskot häntä, vaikka tutkimuksellinen näyttö ei olisi riittävää lapsen kertoman vahvistamiseen.
 - ”Minä kyllä uskon, että olet puhunut totta.”
- Vahvista aina kun se on mahdollista lapsen omia turvataitoja ja selviytymisen koke-
musta.
 - Kiitä ja kehu siitä, mitä lapsi on tehnyt hyvin itsensä suojelemiseksi ja avun pyy-
tämiseksi.
 - Mieti hänen kanssaan, miten hän voisi toimia, jos vastaavaa vielä tapahtuisi.
 - Kerratkaa turvaohjeita: 1) Sano EI, 2) Lähde pois, 3) Kerro turvalliselle aikuiselle.
 - Harjoitelkaa tilanteissa toimimista esim. näytellen, nukkien ja symbolien avulla.

Lapsella on oikeus puhua huolistaan!

Ammattilaisilla on velvollisuus huolehtia, että puhuminen johtaa avun saantiin!

Lajunen, K. Lahtinen, P. & Valkonen, T. (2015). Kun lapsi tuo tai on tuonut esille sinua huolestuttavia asioita. teoksessa Lajunen, Andell, Ylenius-Lehtonen (2015): Tunne ja turvataitoja lapsille. THL.

2. Kun lapsi on menossa poliisin kuultavaksi - Ohjeita lapsen lähiaikuiselle, kun lapsi saa kutsun tulla kuultavaksi rikosepäilyyn liittyen

Rikosepäilyyn liittyen lapselle saattaa tulla kutsu tulla kuultavaksi poliisilaitokselle tai poliisin virka-apupyynnön kautta lasten ja nuorten oikeuspsykiatriseen tutkimusyksikköön. Lasta voidaan kuulla esimerkiksi todistajan tai asianomistajan asemassa.

Vältä antamasta lapselle ohjeita siitä, mitä hän kertoo kuulemisessa. Rikosepäilyn selvittämisen kannalta on tärkeää, että lapsi kertoo muistamistaan ja kokemistaan asioista omin sanoin ja sen, mikä on totta. Lapsella on lupa puhua. Hänellä on myös oikeus olla puhumatta. Jos lapsi puhuu rikosepäilyyn liittyvistä asioista sinulle oma-aloitteisesti, pysy rauhallisena, kuuntele ja ota vastaan lapsen kertomus. Vältä esittämästä useita lisäkysymyksiä. Kerro poliisille lapsen tietosi saattamat asiat. Juttele siitä myös lapsen kanssa etukäteen.

Lapsi tarvitsee selityksen siitä, miksi poliisi haluaa keskustella juuri hänen kanssaan. Lapsille on aiheellista sanoa menemättä rikosepäilyn yksityiskohtiin, että poliisi haluaa puhua hänen kanssaan lapsen elämästä ja kokemista asioista. Lapselle on hyvä mainita, ettei lapsi ole tehnyt mitään väärää. Poliisi tai oikeuspsykiatrisen tutkimusyksikön psykologi selittää lapselle tarkemmin, mistä lapsen kuulustelussa on kysymys.

Kuulemisen jälkeen on hyvä varata lapselle kahdenkeskistä aikaa, jotta hän halutessaan voi vielä jutella tilanteesta ja että hän pääsee siirtymään päivän muihin asioihin.

Ahl, N-M & Darth, M. (2015) Kun lapsi on menossa poliisin kuultavaksi -ohjeita aikuiselle kun lapsi saa kutsun tulla kuultavaksi rikosepäilyyn liittyen teoksessa Lajunen, Andell, Ylenius-Lehtonen (2015): Tunne ja turvataitoja lapsille. THL.

http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/julkaisut/esitteita oikeudellisista asioista/6KEuvMmeV/Lapsi_rikoksen_uhrina_opas.pdf